

**Особливості розвитку Луцько-Житомирської дієцезії
у першій половині XIX століття**

Стаття присвячена питанням функціонування Римо-Католицької Церкви на Волині після поділів Речі Посполитої і приєднання цієї території до Російської імперії, утворенню шляхом персональної унії Луцько-Житомирської дієцезії. Головна увага приділена дослідженню особи першого луцько-житомирського єпископа Каспера Казимира Цецішовського (1798-1828 рр.).

Ключові слова: Римо-Католицька Церква, Луцько-Житомирська дієцезія, єпископ

The Lutsk-Zhytomyr Dioceses: specific development in the first part of the 19th century

The article is devoted to situation of the Roman-Catholic church on the Volhyn territory in the first 20th years of the XIX century. Special attention has been paid to the K.K.Cecyshowski – the first lutsko-zhytomyrsky bishop (1798-1828).

Keywords: the Roman-Catholic church, Lutsk-Zhytomyr dioceses, bishop

Наприкінці XVIII століття відбулися зміни в геополітичній ситуації Європи, що було спричинено трьома поділами Речі Посполитої. Одним із наслідків розчленування Речі Посполитої стало приєднання до Російської імперії поліконфесійної території Волині. Найбільш репрезентативною у

цьому регіоні була Римо-Католицька Церква. Особливе значення цього факту полягає у тому, що до XVIII століття у Росії католицька Церква мала невелику кількість віруючих і її територіальна організація не була врегульована. Значне збільшення кількості католиків в імперії викликало необхідність введення церковно-адміністративних реформ.

Дослідження цих питань є важливим завданням вітчизняної історичної науки, оскільки власне Римо-Католицька Церква була найбільшою перешкодою на шляху проведення російським урядом політики русифікації та уніфікації приєднаних територій. У цей час відбувається складний процес церковно-адміністративного поділу території та намагання поставити Римо-Католицьку Церкву у Російській імперії під безпосередній контроль царської влади. У результаті від 1798 року, в нових кордонах, почала функціонувати Луцько-Житомирська дієцезія, об'єднана персональною унією.

Вивчення питання особливості розвитку Луцько-Житомирської дієцезії у першій половині XIX ст. ґрунтується на історіографічному та джерельному матеріалі, що висвітлюють окремі аспекти історії Луцько-Житомирської дієцезії у контексті суспільно-політичного, економічного, культурного розвитку приєднаних до Російської імперії територій. Історію Римо-Католицької Церкви на території Волині і Київщини розкрив житомирський дослідник Ю.Білоусов “Київсько-Житомирська римо-католицька єпархія: Історичний нарис”. Він зупинився як на політичних подіях, які відбувалися в єпархії, так і на освітній, культурній діяльності духовенства. Про особу і діяльність першого (після приєднання до Російської імперії) луцько-житомирського єпископа міститься інформація у статті о.Вітольда Коваліва “Архієпископ Каспер-Казимир Цецішовський (1798-1831)”, вміщена у часописі “Воляння з Волині” (Ч. 4 (17), 1997 р.); та у праці К.Прокопа “Образи луцьких єпископів” (“Sylwetki biskupów łuckich”) (видана у серії Бібліотека “Воляння з Волині” – Т. 20).

Джерельна база дослідження складається з широкого комплексу архівних та опублікованих джерел. У статті використано документи Канцелярії документів Волинського музею (ф. 2227 ЦДІАК України). Серед опублікованих джерел слід передусім зупинитися на “Актах и грамотах о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском”, і, власне, на актах і грамотах папського нунція посла у Петербурзі Лаврентія Літти.

Мета дослідження полягає у тому, щоб висвітлити генезис становлення Луцько-Житомирської дієцезії у першій половині XIX столітті у межах Російської імперії. Відповідно до мети слід розв’язати наступні завдання:

- дослідити характер відносин царського уряду з Ватиканом наприкінці XVIII століття з огляду на питання формування території Луцько-Житомирської дієцезії;
- проаналізувати особу луцько-житомирського єпископа Каспера Казимира Цецішовського;
- вивчити діяльність луцько-житомирського духовенства у першій половині XIX столітті.

Коли до влади в Російській імперії прийшла цариця Катерина II, вона підпорядкувала Церкву своїм інтересам і абсолютній владі. У цьому ж напрямку пішла її політика і наміри щодо католицької Церкви, коли до імперії було приєднано частину території Речі Посполитої. Це був вибір Катерини II між двома варіантами напрямку своєї політики: 1) порозумітися з Ватиканом і унормувати релігійну ситуацію за посередництвом Папи Римського чи 2) узалежнити організацію і устрій Церкви від своєї абсолютної влади [17, 175-208]. Імператриця Катерина II не мала наміру зберігати церковно-адміністративний уклад, що існував у Речі Посполитій. Своім указом від 27 вересня 1795 року вона ліквідувала Віленське, Інфлянтське, Пінське, Кам’янецьке, Луцьке єпископства. На їх місце було утворено нові:

Інфлянтське, Пінське, Летичівське, Жмудське. Проте ці зміни не були затверджені Ватиканом [11, 212-218].

У 1796 році російський трон зайняв син Катерини II – Павло I. Прихильністю до Римо-Католицької Церкви він не відзначався, але погодився на приїзд до Петербургу представника Ватикану. Для узгодження територіальних питань та взагалі становища Римо-Католицької Церкви в Російській імперії послом до Петербургу з Ватикану було направлено варшавського нунція кардинала Лаврентія Літту. Першим його кроком було вручення канцлеру Безбородько ноти із 314 пунктів. У ноті вимагалось повернути церковні маєтки, залишити давні кордони дієцезії тощо. Результатом переговорів став указ Павла I від 28 квітня 1798 року, яким він скасував новоутворені Катериною II римо-католицькі єпископства і відновив ті, що функціонували у Речі Посполитій [11, 214-218]. У своїй грамоті від 8 серпня 1798 року Л.Літта про Луцьке єпископство зазначав: “Киевская церковь, относительно той части епархии, которая находится в Волини, будучи присоединена к Луцкой епархии на праве равенства, должна быть и признаваться вместе с нею кафедральною, и, сии две церкви не будучи одна другой подчинены, да будут соединены друг с другом независимо и на праве равенства... Кафедра сия впредь будет называться вместо Киевской Житомирскою... По сему один епископ будет начальствовать над обеими церквями, именоваться епископом луцким и житомирским” [4, 80-85]. Отож, на даному етапі, кордони Луцько-Житомирської дієцезії співпадали з кордонами Волинської губернії. Цією ж грамотою було затверджено існування в єпископстві суфраганства, аби єпископ завжди мав для допомоги в управлінні прелата [1, 2-3].

Наступною грамотою від того ж 8 серпня 1798 року кардинал Л.Літте призначив луцько-житомирським єпископом Каспера Цецішовського [4, 86-89]. Згадані вище грамоти нунція Літте були затверджені буллою папи Пія VI *Maximis undique praessi* від 15 листопада 1798 року [11, 215]. Отож 1798 рік

можна вважати першим роком існування Луцько-Житомирської дієцезії в нових кордонах, єпископа Цецішовського – першим її єпископом. За підрахунками Ю.Білоусова, на межі XVIII і XIX століть Луцько-Житомирська дієцезія (об'єднана персональною унією) включала 83 парафії, 214 єпархіальних священиків, 498 монахів, 51 монахиню і 166 тисяч вірних [7, 47].

Зупинимося детальніше на особі першого луцько-житомирського єпископа – Каспера Казимира Цецішовського, який керував дієцезією протягом 30 років. Він народився 5 січня 1745 року в Озорові (Східна Мазовія, Річ Посполита) у сім'ї литовського підчашого. Рід Цецішовських належав до гербу Колюмна (“колона”). Крім Каспера Казимира, родину прославив внук його брата – славетний польський письменник Генрик Сенкевич.

З дитинства відчуваючи покликання до священства, вирішив його реалізувати, направившись у 1760 році до Риму, де був прийнятий у почет алюмнів Семінарії Конгрегації Поширення Віри. Дана семінарія готувала майбутніх місіонерів. Під час навчання у Цецішовського зароджується прагнення місіонерської праці на Сході. Зарекомендував себе відмінним семінаристом, відзначався глибокою й щирою побожністю, старанністю [8, 36].

У 1764 році Каспер Цецішовський отримав свячення з рук папи Климентія XIII. На той час Каспер мав лише 19 років, тому Святий Отець наступним чином пояснив свій дозвіл на душпастирську працю: “...Маю передчуття, що це буде одним зі стовпів нашої святої Церкви в тих далеких східних землях...”. Повернувшись з Риму, в грудні 1768 року, Цецішовський отримує парафію у Збучині (Краківська дієцезія) і його призначають каноніком Варшавської колегіатської капітули. У 1775 році був обраний коад'ютором київського ординарія Франциска Оссолінського. Королівська згода на цю номінацію була отримана від Станіслава Августа 13 березня 1775

року. Папа римський Пій VI у червні того ж року преконізував Цецішовського титулярним єпископом і затвердив коад'ютором при Оссолінському з правом наступництва сану єпископа. При цьому він уділив Касперу звільнення від обов'язку мати науковий ступінь. Деякі дослідники особи Цецішовського припускають, що його призначення коад'ютором київського єпископа мало формальний характер і передбачало лише право наслідування катедри після Ф.Оссолінського, але не фактичний переїзд до України. Впродовж 1776-1784 років Цецішовський провадив душпастирську працю в Центральній Польщі. У 1780 році почав виконувати функції варшавського офіціала. Наступного року став міхновським абатом [7, 48].

7 серпня 1784 року помирає київський єпископ Франциск Оссолінський. К.Цецішовський вже на другий день по смерті єпископа приймає керівництво дієцезією у власні руки. Канонічно цю посаду він зайняв 8 жовтня 1784 року. Роль єпископської столиці тоді тимчасово виконував Житомир. Саме туди, до катедри св. Софії, 16 липня 1785 року Цецішовський відбув на урочистий інгрес [12, 169-170].

З огляду на те, що єпископ Цецішовський був сенатором Речі Посполитої, він змушений часто і надовго виїжджати до Варшави. Для допомоги в цій роботі взяв секретарем о. Яна Павла Воронича, який редагував йому виступи на сеймі й пастирські листи. За участь у працях військового департаменту польський король Станіслав Август Понятовський нагородив його орденом Білого орла. Єпископ брав участь у засіданнях Великого Сейму 1789 року, на якому захищав права Церкви. У 1792 році домігся рішення сейму про призначення фундацій для 24 нових парафій на Київщині і Брацлавщині. Проте, з огляду на певні обставини, це рішення не було виконане [8, 37-38]. Після поділів Речі Посполитої єпископ Цецішовський залишився на теренах України назавжди. Був єдиним з тогочасних римо-католицьких єпископів, що склав присягу на вірність цариці Катерині II. З цієї причини не змушений був залишати своєї дієцезії [17, 183-

191]. Отож, від 1798 року Цецішовський мав титул луцько-житомирського єпископа. Його резиденцією стає Луцьк. Перенесення єпископської катедри з Житомира було пов'язане, в тому числі з тим, що у Луцьку єпископська катедра існувала з 1427 року, а в житомирському соборі тривала реконструкція.

Діяльність єпископа Цецішовського на чолі луцько-житомирського духовенства навіть після приєднання території дієцезії до Російської імперії була активною і плідною. У перші роки, коли політика русифікації ще не набула своїх широкомасштабних розмахів, спостерігався ріст кількості практикуючих римо-католиків на Волині. Це, відповідно, викликало потребу будови нових храмів. Протягом 1798-1827 років у Луцько-Житомирській дієцезії постало 29 нових парафій.

У праці “Иноверцы в Волынской губернии” подано дані, що в 1795 році на Волині існувало 85 католицьких костелів і 56 діючих монастирів. Грунтуючись на дослідженнях польського науковця о.Болеслава Кумора, можна стверджувати, що дієцезія складалась з 80-85 парафій, об'єднаних в 10 деканатів. Варто мати на увазі, що це дані щодо тієї частини дієцезії, яка знаходилася в межах Російської імперії. Згідно даних Ю.Білоусова, у 1825 році єпископство складалося з 10 деканатів: Житомирського, Луцького, Дубнівського, Володимирського, Рівненського, Ковельського, Острозького, Заславського, Кременецького, Овруцького – і 120 парафій [7, 49-56]. За указом російського імператора від 13 листопада 1801 року від єпископів вимагалось подавати достатні і повні відомості про монастирі, костели, духовних осіб, фонди у маєтках на ім'я Римо-Католицької Колегії як головної духовної інституції в імперії [3, 1-2].

У 1803 році єпископ Цецішовський надіслав до Апостольської Столиці звіт про стан довірених йому двох дієцезій, об'єднаних персональною унією. Одночасно він підняв питання про нових суфраганів. У грудні 1800 року, у відповідь на указ імператора про необхідність подачі

відомостей про духовенство, що користується згідно папських грамот правом коад'ютора, Цецішовський подав дані, що його єпископство має одного коад'ютора [2, 7-20зв]. Старання єпископа перед Папою Римським про нових суфраганів не було безрезультатним: 20 серпня 1804 року відбулася преконізація на ці посади препозита катедральної капітули і генерального вікарія дієцезії Яна Канти Підгороденського (приступив до виконання обов'язків ще 1803 року), ректора Головної Віленської Семінарії Ієроніма Стройновського та Андрія Холоневського.

Ян Підгороденський народився 16 жовтня 1741 року. Навчався в духовних академіях м. Замость і м. Рим. Ієрейські свячення отримав 1764 року в Римі, після чого повернувся до Замостя і зайняв посаду викладача духовної академії. Згодом Підгороденський був призначений настоятелем костелу в м. Збараж. З 1767 року він займає посаду каноніка і луцького архідиякона, генерального вікарія в Луцьку. 20 серпня 1804 року Ян Підгороденський іменований почесним єпископом і призначений луцько-житомирським суфраганом. На посаді суфрагана відзначився допомогою польським школам і духовним семінаріям. Він особисто керував освяченням костелів св. Матвія у Несвічі (Луцький деканат, 1808 р.), св. Антонія у Локачі (Володимирський деканат, 1816 р.), св. Каєтана в Березне (Рівненський деканат, 1826 р.). Ян Підгороденський помер 4 жовтня 1832 року і був похований у Луцьку.

Ієронім Стройновський, що народився 20 вересня 1752 року, освіту здобував у Подолинцях, Ряшеві, Кракові. Належав до Ордену піарів. Спочатку, по закінченню навчання, займався викладацькою діяльністю в монастирських колегіумах Варшави і Кракова. Після 1790 року займає посаду київського каноніка і настоятеля в м. Корець. З 1793 року Стройновський є віленським каноніком і членом Литовської освітньої комісії. Ректором Головної Віленської Семінарії обраний у 1799 році. Наступним кроком в духовній кар'єрі Ієроніма Стройновського стало

іменування його 20 серпня 1804 року почесним єпископом і луцько-житомирським коад'ютором з правом наслідування. Однак наступним луцько-житомирським єпископом йому не довелося стати, оскільки 19 січня 1808 року був призначений адміністратором Віленської єпархії (1808-1814 рр.). А 26 вересня 1814 року був іменованій віленським єпископом. Проте справді зайнятися справами Віленської дієцезії не отримав змоги, бо помер 15 серпня 1815 року у Вільно. І.Стройновський цікавився наукою, особливо філософією. Він писав наукові праці, був членом наукових товариств Риму, Флоренції, Варшави, Санкт-Петербурга.

Андрій Холоневський – ще один луцько-житомирський суфраган, іменованій почесним єпископом теж 20 серпня 1804 року – народився 9 липня 1744 року. Навчався і прийняв свячення (1767 р.) в Римі. Після повернення до Речі Посполитої був кустошем в Луцьку, потім – генеральним вікарієм в Брацлаві.

Згадуючи єпископів-помічників Каспера Цецішовського, варто зупинитися і на особі Матвія Павла Мождженевського, який народився 24 лютого 1747 року. Навчався в духовній семінарії м. Полоцьк, де був висвячений у 1771 році. Згодом він зайняв посаду настоятеля у Краславлі. Був офіціалом і генеральним вікарієм у Могиліві, білоруським архідияконом. Помер Мождженевський 5 квітня 1819 року [7, 57-59].

Єпископ Цецішовський, за допомогою, хоч в основному і короткотривалою, єпископів-помічників займався плідною душпастирською працею. Він освятив костели в селищах Тучин і Клевань (Рівненський деканат, 1799 р.), в Берестечку (Дубнівський деканат, 1801 р.), в Голобах (Ковельський деканат, 1802 р.), в Білогіродці і Бутовцях (Заславський деканат, 1808 р.), в Невіркові (Новоград-Волинський деканат, 1808 р.). З 1807 року під контролем Цецішовського розпочато реконструкцію храму св. Варвари в м. Бердичеві. Особлива увага до цього костелу з боку єпископа була викликана, передусім, через те, що Цецішовський протягом 1795-1798

років неодноразово змушений був затримуватися в Бердичеві, оскільки у той час в Житомирі йшла реконструкція храму св. Софії. Однак тоді костел св. Варвари був незначним, і єпископ Цецішовський зупинявся в монастирі кармелітів. Тому єпископ і підтримував реконструкцію цього храму. Роботи були завершені у 1826 році, по закінченні яких відбулося освячення. 5 квітня 1817 року Цецішовський, в урочистій обстановці, в луцькому катедральному соборі наклав єпископську сакру на нового єпископа Кам'янецької дієцезії Франциска Мацкевича. Однак, варто зазначити, що активна діяльність, передусім щодо заснування нових парафій, була можлива лише в перші роки ХІХ століття. Вже 14 липня 1819 року вийшов указ імператора Олександра І “Про заборону римо-католицькому духовенству будівництва своїх церков без потреби” (функції контролю за виконанням цього указу покладалися на губернську адміністрацію). Наступник Олександра І на імператорському троні Микола І прихильністю до Римо-Католицької Церкви теж не відзначався. Наприклад, 26 травня 1828 року він видав указ “Про заборону направляти вихованців з уніатських єпархій в Головну римо-католицьку семінарію” (зазначена семінарія з липня 1803 року існувала при Віленському університеті) [7, 58-62].

На посаді єпископа Каспер Казимир Цецішовський розвинув енергійну пастирську діяльність: відвідував найвіддаленіші куточки Волині, оглядав костели і плебанії, багато розмовляв з віруючими. Часто закуповував на власні кошти харчі та ліки для хворих. Щорічно призначав значні суми із своїх доходів на одяг для бідних дітей і на утримання калік. Значну увагу приділяв вихованню духовенства і освіті людей, закладаючи школи у різних парафіях єпископства [16, 38-97]. Особливим чином Цецішовський записався в історію Житомирської духовної семінарії. У 1785 році він написав Положення для внутрішнього життя семінарії, за яким семінарія жила довгий час. Щоб забезпечити стабільне фінансування семінарії, єпископ власним коштом будує і заселяє коло Фастова село Фастівку [16, 287-292].

Приділяв також увагу єпископ Цецішовський парафіяльному шкільництву. У грудні 1803 року він відгукнувся на заклик візитатора шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній Тадеуша Чацького. Була прийнята ухвала про зобов'язання духовенства щодо складання як пожертви однієї десятої частини доходів на утримання парафіяльних шкіл. Окрім цього, наприклад, члени Ордену тринітаріїв передали 20 тисяч польських злотих на утримання Луцької духовної семінарії. Отці-домініканці надали кошти на відкриття школи в Старокостянтинові та одну тисячу злотих – на ботанічні сади училищ в Луцьку і Житомирі. Кармеліти-босі безкоштовно надавали школам навчальну літературу зі своєї друкарні тощо. Парафіяльні школи існували при парафіяльних костелах чи монастирях і призначалися для навчання дітей з незаможних родин: ремісників і селян. На початку ХІХ століття вони поділялися на два види: міські (двовідділові) і сільські (одновідділові). У двовідділових школах навчання тривало чотири роки, а навчальний рік – з 15 вересня до 20 липня. В одновідділових учні поділялися на початківців і тих, хто удосконалювався. Їхній навчальний рік закінчувався раніше – 15 квітня. В одновідділових викладалися: читання, письмо, обрахування, моральна наука, катехізм. У двовідділових удосконалювалося письмо і обрахування, вивчалися практична механіка, місцева географія, йшло ознайомлення з домашніми тваринами, городництвом, рільництвом [18, 54-57].

Безпосередню участь єпископ брав в утворенні і функціонуванні наступних шкіл. У вересні 1800 року Цецішовський наказав о.Томашу Сушицькому (Житомирський деканат) створити школу для сиріт в Кодні при августинському і в Чуднові при францисканському монастирях. У 1803 році – для францисканців початкову школу в Житомирі. Маршалок губернських зборів, граф Юзеф Август Іллінський в 1811 році запрошує до свого містечка Романова єзуїтів для закладення школи. У 1812/1813 навчальному році почала діяти початкова школа, яка утримувалася на кошти Ю.Іллінського. У

1817 році в ній навчалося 12 учнів. Граф Іллінський вирішує перетворити школу у навчальний заклад вищого рівня. У 1818-1819 роках на викладацькі посади ним було запрошено 18 єзуїтів. Навчання поділялося на 6 класів. Фактично було закладено новий єзуїтський колегіум. У приватному листі від 15 січня 1815 року єпископ Цецішовський писав про колегіум: "...Багато користі має моя єпархія, коли бачить істинні християнські риси характеру, що надають кожному вихованцю отці-єзуїти...". Проте в березні 1820 року вийшов указ імператора Олександра I "Про вигнання з Росії єзуїтів та закриття Полоцької єзуїтської академії" [7, 52-61].

З огляду на зазначені події, варто згадати, що саме у луцько-житомирського єпископа Каспера Цецішовського мінський єпископ Якуб Ігнатій Дедерко знайшов для себе притулок. За розпорядженням імператора Олександра I Я.Дедерко був позбавлений можливості керувати Мінською дієцезією, а у 1816 році він взагалі був усунутий з дієцезії, в основному за підтримку уніатів. Власне, в цей час він переїжджає до Олики, де провів 13 років, аж до смерті 13 лютого 1829 року [12, 170-173].

Визначною подією, як зазначали сучасники, в житті Луцько-Житомирської дієцезії став ювілей 60-річчя священства єпископа К.Цецішовського. Це було по-справжньому свято в Луцьку восени 1825 року, в якому прийняли участь у великій кількості духовенство, учні, мешканці міста і навколишніх територій. Із Бердичева була делегація на чолі з рабином, щоб від імені єврейського населення міста скласти побажання і виразити вдячність за допомогу під час епідемії. Тобто єпископ не звертав уваги на національну, релігійну приналежність, коли мова йшла про допомогу в нещасті [13, 686-698].

Однак з часом у єпископа все менше залишається можливостей для плідної і активної праці в галузі поширення віри на підлеглих йому територіях з огляду на посилення загальноімперською владою політики русифікації і підтримки православ'я. Діяти всупереч законам Російської

імперії для Цецішовського було неможливим. З іншого боку, ознаки також даються роки тяжкої праці, погіршення здоров'я (значна втрата зору і сили в ногах) і вік – понад 70 років. Дослідник Ю.Білоусов стверджує, що “саме ці обставини слабого фізичного стану і були вирішальними, коли Микола I дав згоду на призначення єпископа Цецішовського митрополитом моголівським і адміністратором Віленської єпархії” [7, 60-63]. У 1827 році луцько-житомирський єпископ Каспер Казимир Цецішовський отримав номінацію на моголівського митрополита. Преконізація зі сторони папи Леона XII наступила 23 червня 1828 року. Цецішовському було на той час 83 роки і він мав слабе здоров'я. Тому керування архієпископством він довірив преконізованому 26 червня 1828 року моголівським суфраганом Йоахиму Юзефу Грабовському, який, однак, помер у січні 1829 року. Архієпископ Цецішовський отримав від царя згоду на подальше своє перебування в Луцьку. Помер 86-річний митрополит після довгої хвороби 28 квітня 1831 року в Луцьку. Був похований в луцькій катедрі святих Петра і Павла, де надгробний монумент поставив йому його наступник на посаді луцько-житомирського єпископа Михайло Пивницький [15, 482-488].

Отож з кінця XVIII століття Римо-Католицька Церква на Волині була поставлена в нові, складні для розвитку, умови. Це було пов'язано із загальноєвропейськими подіями – розчленуванням Речі Посполитої її сусідами і приєднанням частини території (нас цікавила – Волинь) до Російської імперії. У 1798 році, згідно указу імператора Павла I і булли папи Пія VI, було узгоджено новий церковно-адміністративний поділ Римо-Католицької Церкви в Російській імперії. Об'єднане персональною унією, постало Луцько-Житомирське єпископство. Першим його ординарієм став Каспер Казимир Цецішовський, який протягом довгого періоду – 30 років – ретельно виконував свої обов'язки. Його заслугою було те, що став надійною опорою римо-католицькому духовенству і вірним за умови посилення імперської політики русифікації і надання переваги православної Церкві. З

іншого боку, не зважав на національну і релігійну приналежність, коли йшлося про його спроможність допомогти в біді й нещасті.

Використані джерела та література:

1. Центральний Державний Історичний Архів України в м. Київ (далі – ЦДІАК України). – ф. 2227: Канцелярія документів Волинського музею, оп. 1, 1796-1814 рр., спр. 564: Послання і розпорядження луцько-житомирського єпископа Гаспара-Казимира Колюмни – Цецішовського духовенству дієцезії.
2. ЦДІАК України. – ф. 2227, оп. 1, 1801 р., спр. 569: Книга резолюцій і розпоряджень Луцької католицької консисторії.
3. ЦДІАК України. – ф. 2227, оп. 1, 1802 р., спр. 570: Указ луцько-житомирського католицького єпископа Каспра-Казимира Цецішовського про порядок звітування та складення візитаційних описів духовництвом дієцезії.
4. Акты и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском. – СПб., 1849. – 264 с.
5. Луцьку 900 років. 1085-1985. Збірник документів і матеріалів. – К., 1985. – 124 с.
6. Батюшков П.Н. Волынь: Исторические судьбы Юго-Западного края. – СПб., 1888. – 126 с.
7. Білоусов Ю. Київсько-Житомирська римо-католицька єпархія: Історичний нарис. – Житомир, 2000. – 314 с.
8. О. Ковалів В.-Й. Архієпископ Каспер-Казимир Цецішовський (1798-1831) // Воляння з Волині. – 1997. – Ч. 4 (17). – С. 36-39.
9. Dunin-Karwicki J. Z zamglonej i niedawno minionej przeszłości. Wołyńskie opowiadania historyczne. – Warszawa, 1901. – 220 s.
10. Filipowicz T. Album kapłanów dyecezyi Łucko-Żytomierskiej i Kamienieckiej. – Lublin, 1917. – 83 s.

11. Ks. Kumor B. Ustrój Kościoła katolickiego w zaborze rosyjskim (1772-1815) // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B.Kumora i ks. Z.Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 209-219.
12. Prokop K. Sylwetki biskupów łuckich // Biblioteka „Wołanie z Wołynia”. – T. 20. – Biały Dunajec; Ostróg, 2001. – 262 s.
13. Ks. Schenk W. Służba Boża // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B.Kumora i ks. Z.Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 686-698.
14. Sznarbachowski F. Początek i dzieje rzymskokatolickiej łucko-żytomierskiej obecnie łuckiej. – Warszawa, 1926. – 272 s.
15. Bp Urban W. Dzieje ustroju Kościoła na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B.Kumora i ks. Z.Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 480-496.
16. Ks. Wysocki J. Dzieje Kościoła w Rzeczypospolitej w okresie stanisławowskim // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B.Kumora i ks. Z.Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 38-97.
17. Ks. Wysocki J. Kościół Katolicki w zaborze rosyjskim w latach 1772-1815 // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B.Kumora i ks. Z.Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 175-208.
18. Zashtowt L. Kresy 1832-1864. Szkolnictwo na ziemiach Litewskich i Ruskich dawnej Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1997. – 452 s.